

Atilla Yayla

Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, LDT Kurucu Üyesi

SORULAR

1. Ne zaman, nasıl, hangi olayların, okumaların, faktörlerin veya kişilerin tesiriyle ve nasıl bir süreçle liberal oldunuz?
2. Liberalleşmeniz fikir, meslek ve sosyal hayatınızda ne gibi tesirlere veya sonuçlara yol açtı?
3. LDT'nin faaliyetlerine nasıl bir süreçle, hangi müşevviklerle, hangi kapasitede ve ne zamandan beri katılmaktasınız?
4. LDT'nin sizin katıldığınız günden bugüne ne gibi gelişmeler gösterdiğini düşünüyorsunuz? LDT nerelerde ve nelerde başarılı, nerelerde ve nelerde başarısız?
5. LDT'nin bir fikir akımı olarak güçlü ve zayıf yanları, avantaj ve dezavantajları neler? Fikir çizgisi; ağırlıklı (siklet merkezi) liberalizm anlayışı; organizasyon yapısı veya yapısızlığı; görünürlük ve bilinirlik, mali güç veya zayıflık; fikir ve kültür hayatına etki; siyasi partilere etki ve önemli gördüğünüz başka bakımlardan bir değerlendirme yapabilir misiniz?
6. Liberal olmanın ve liberal olarak bilinmenin iş ve meslek hayatında sağladığı avantajlar ve dezavantajlar var mıdır? Yaşadığınız kişisel tecrübeleri olabildiğince açık biçimde anlatabilir misiniz?
7. Türkiye'de genel olarak liberal düşüncenin özel olarak LDT'nin geleceği hakkında tahmin ve temennileriniz nelerdir?
8. Liberal düşüncenin daha iyi tanınması ve daha etkili olması için sizce kullanılacak başka yöntemler ve yapılması gereken başka şeyler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

1. İdeolojilere ilgi duymaya başladığım ilk andan beridir liberal değilim. Dolayısıyla, benim liberal olmam, pek çok fikir yoldaşım gibi, sonradan, yirmili yaşların sonlarına doğru vuku buldu. Yani illiberallikten liberalliğe, gururla söylüyorum, döndüm. Bunda bilinçli bilinçsiz izlediğim yol, önce totalitarizmi keşfetmek, onu gözlemlemek, totalitarizmin unsurlarının ve bunların sonuçlarının analizini yapmak, sonra liberal fikirleri alansal olarak keşfetmek ve son adımda liberal teoriye bütüncül olarak yaklaşmaktı. Tekrar etmek pa-hasına söylemek isterim ki, liberalizmin zıddı totalitarizmdir. Bir görüş, teori, yaklaşım, liberalizmi kategorik olarak ve toptan reddediyorsa, yani tam olarak liberalizm karşıtıysa, mutlaka totaliterdir. Bunun tersi de doğrudur. Liberalizmde karar kılan kişi her tür totalitarizmi reddetmek zorundadır. Ben sağcı sosyalist totalitarizmi reddederek liberalizme yöneldim. Bu 1980'lerin başlarında başlayan bir süreçti, tamamlanması birkaç yıl aldı. Bu süreçte girişimde etkili olan faktörlerin en başında şüphesiz şahsî tecrübelerim ve eşitsiz beşerî ilişkilere genetik boyutları da olması mümkün ama ağırlıklı kısmı kültürden kaynaklanan alerjim gelir. Bunları bütünleyen bir unsur da Mustafa Erdoğan ile yakın arkadaşlığımızın ikimiz açısından yarattığı duygu ve düşüncelerdi. Ankara'da Kızılay Meşrutiyet Caddesi'nden Ulus-Dışkapı'ya uzanan ve defalarca tekrarlanan yürüyüşlerimiz bizim için dertleşme, birbirini anlama ve aydınlatma, birbirimizi destekleme ve fikir aleminde gezinme fırsatlarıydı. Her birimiz tek başımıza olsaydık, liberalleşmemiz en azından gecikirdi ve muhtemelen daha büyük psikolojik ve sosyal maliyetlerle ortaya çıkardı.

Totalitarizmi pratik ve bir ölçüde el yordamıyla eleştirilerimiz bir müddet sonra fikrî ve akademik kaynaklarda sağlam temeller bulmaya başladı. Benim güzergâhımda Carl Friderich, Adam Ulam, Zbigniew Brzezinski, Leszek Kolakowski ve nihayet Juan J. Linz totalitarizm hakkındaki görüşlerimi sistematize etmemi ve akademik bir terminolojiye kavuşturmamı sağlayan başlıca kaynaklardı. Aynı çizgide çok etkilendiğim bir diğer kaynak George Orwell'in Hayvan Çiftliği ve 1984 adlı romanlarıydı. Gerek ben gerekse M. Erdoğan bu süreçte totalitarizmi öyle iyi kavradık ki onun her türünün her çeşit kuvvetli ve zayıf işaretlerini kolayca teşhis edebilecek hâle geldik. Hakşinaslık gereği belirtmem gerekir ki, bu fikirsel çabalarda Yeni Forum çevresinin liberal unsurlarından, özellikle Aydın Yalçın ve Osman Okyar'dan çok istifade ettik. Eğer "akademik hayattaki ilk yıllarınızda kimin asistanıydınız?" diye sorulsa, bu iki ismi saymam mümkün. Özellikle Aydın Hoca'yı. Ne var ki, ben kendisiyle tanıştığımda liberallik bakımından çok gerisinde olduğum Aydın Hoca'yı zaman içinde çok aştım. Daha kapsamlı ve mahallî engellerce sakatlanmamış bir liberal anlayışa ulaştım. Bu da gösteriyor ki, liberalleş-

memde ve bugünkü çizgime gelmemde asıl belirleyici olan kendi bünyemden kaynaklanan faktörler ve şahsî tecrübelerimdi.

Akademik bakımdan gerek benim gerekse M. Erdoğan'ın üzerinde etkili olan bir ismin müteveffa Norman P. Barry olduğunu itiraf etmeliyim. Norman ile hem fikrî serüvenimiz hem toplumsal kökenimiz çok benzerdi. Onun çalışmaları aracılığıyla liberal akademik dünyaya sağlam bir giriş yaptık. Ben, bir süre sonra, 1980'lerin sonlarında, Hayek'in eserleriyle muhatap olmaya başladım. Hayek'ten, kaçınılmaz olarak, çok etkilendim. Yıllar içinde okumalarımın genişlemesi sebebiyle liberal gelenek içindeki başka çizgileri de beğendim ve Hayek'çi duruşum zayıfladı. Bir ara Gary Becker okumalarına yöneldim. James Buchanan ve kamu tercihi teorisine ilgi duydum. Mises, Rothbard okumalarından da çok istifade ettim. Ama son yıllarda tekrar aynı geleneğe, evrimci liberal ekole ve Avusturya İktisat Okulu'na döndüm. Bugün kendimi Hume - Smith - Menger - Hayek geleneğine bağlı bir klasik liberal olarak görmekteyim. Benim liberalleşme maceramda dikkat çekici bir nokta daha en başta doğrudan doğruya otantik liberal çizgi yani klasik liberalizm üzerinde yoğunlaşmamdı. Sanırım bunda Norman'ın etkisi büyük oldu. Aksi takdirde, meselâ Amerikan liberalizmi (John Rawls) üzerinden liberal fikir dünyasına girseydim, hem kendi duruşum hem de liberal fikriyatın bugünkü Türkiye'de genel görünüşü şu veya bu ölçüde farklı olabilirdi. Bugün böyle olmadığına şükrediyorum. Çünkü Amerikan liberalizmine, özellikle üretim araçlarında özel mülkiyeti ve piyasa adaletini reddeden türüne, ciddî itirazlarım var.

2. 1970'lerin Türkiye'si entelektüel alanda kolektivist sol geleneğin egemen olduğu, neredeyse başka da hiçbir şeyin bulunmadığı bir ülkedydi. Benim sağcı sosyalist olmama yol açan da fikir ortamının bu tek biçimliliği idi. O zamanlar, kurucu rasyonalist sol fikirler de güya onları reddetme iddiasında olup kısmen farklı bir söylemle yeniden üreten veya sosyalist devlet anlayışının merkezlerinde olduğu bileşimler geliştirmeye çalışan anti-sol çizgiler de hayaller aleminde geziyordu. Benim gibi kimseler çok zor durumdaydı. Ben hiçbir zaman milliyetçi olmadım. Toplumsal problemlerin potansiyel çözüm yolu olarak dinî temelli siyasal ve ekonomik yaklaşıma bir ara bir eğilimim olduysa da klasik anlamda bir dindar veya İslamcı kimliği taşımadım. Komünizmden zaten rahatsızlık duyuyordum. Kemalizme sempati duymam söz konusu bile olamazdı. Yani aslında bir yere ait değildim. Ait olabileceğim, içinde huzur duyacağım bir yer olmadığı için bir yeni aidiyet ortamı bulmam veya oluşturmam gerekiyordu. M. Erdoğan da aynı durumdaydı. Bu ihtiyaç hayatımı temelden değiştirdi ve geleceğimi şekillendirdi.

Liberalleşmek her yönüyle ufkumu açtı. Önce dünyayı daha iyi anlamamı sağladı, sonra kendimle ve insanî hayatın gerçekleriyle barışmamı. Liberalleştikçe dünyanın reel problemleriyle ve onlara verilen mantıklı ve operasyonel cevaplarla meşgul olmaya başladım. Bir başka deyişle ömür ve enerji israfına yol açıcı uçuk ütopyaları bir tarafa itip ayaklarımı yeryüzüne bastım. Paradigma değişikliği yapmam sosyal çevremi de yenilememi gerektirdi. Bu anlamda yeniden doğdum. Meslekî bakımdan zorluklara sebep olacak bir tercihti yaptığım. Nitekim, benim yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlüğe yükselmem hep problemlili oldu. Çoğu defa üniversite değiştirmek zorunda kaldım. Egemen çizgi akademyayı reddettiğim için aktif şekilde yeni bir çizgi inşasına girişmem gerekti. Bunun zevk verici tarafları olduğu gibi yarattığı sıkıntılar da vardı. Bütün bunlar beni uluslararası alanda da aktif olmaya itti. Tüm dünyada geniş bir arkadaş çevresi edindim. Nobel ödüllü iktisatçılarla, sosyologlara, çok önemli akademisyenlerle ve özgürlük mücadelesine çok şey katan kuruluşlar ve liderlerle tanıştım, arkadaş oldum.

3. İlk anından beridir LDT içindeyim. LDT'nin kuruluşundan bu yana kimliğimin bir bölümünü liberallik ve LDT üyesi olmak teşkil etti. Zaman içinde bu kimlikle tanınır hâle geldim. LDT içinde hepimizin temel amacı bir liberal entelektüel muhit yaratmaya katkıda bulunmaktı. Bu amacı gönülden benimsedim ve bu istikamette çalıştım. Diyebilirim ki LDT'nin fikirsel kimliğinin oluşturulması ve olgunlaştırılmasından organizasyonel yapılanmasının çatılmasına, yayınevi deposunda hamallık yapılmasından çeşitli şehirlerde seminerler ve paneller düzenlenmesine kadar her dalda gayret sarf ettim. LDT yönetim Kurulu başkanlığı yaptım. Yıllarca Liberal Düşünce ve Piyasa dergilerinin editörlüklerini üstlendim. Dergiler ve derleme kitaplar için yazılar yazdım, çeviriler yaptım, yazılar yazdırttım ve çeviriler yaptırttım, düzelttim. Bazen arkadaşların yüksek lisans ve doktora tezlerini neredeyse yeniden yazdım. Kitaplar edit ettim. LDT'yi yurt dışı toplantılarda temsil ettim. Bugüne kadarki tüm Liberal Düşünce Kongrelerinde bulundum. Sade katılımcı oldum, tebliğ sundum, oturum yönettim. Kısaca, LDT deyince akla hangi faaliyet geliyorsa hepsinde katkımın bulunmasına gayret gösterdim. Bütün bunları zevkle gerçekleştirdim.

Beni en çok memnun eden şeylerden biri sadece resmen görev yaptığım üniversitelerde değil bütün Türkiye'de hatta başka ülkelerde genç akademisyenlerin ve fikir insanlarının yetişmesine verdiğim destektir. Bugün LDT çevrelerinde yer alan arkadaşların birçoğu LDT'de ilk defa benimle muhatap oldu. Yirmi yıldır kendilerine ulaştığım veya kendileri bana ulaşan herkese ilgi ve saygı gösterdim ve onlar için yapabileceğim şeyleri yapmada asla tereddüt etmedim. Her zaman teşvik edici, cesaretlendirici oldum. Bazı arka-

daşların en zor anlarında yanlarında durdum. Moral verdim, yol gösterdim. Gelişip olgunlaşmalarını, önemli eserlere imza atmalarını adım adım, büyük bir hazla izledim.

4. LDT kurulduğunda kurucular olarak ne yapmamız gerektiği ve neleri ummamızın makul olacağı hakkında tam bir fikrimiz yoktu. Liberal teoriye uygun olarak, tam bir planlamadan uzak, deneme yanılma yoluyla öğrenecek şekilde yola çıktık ve her zaman çok kapsayıcı genel planlamalar yapmadan hareket ettik. Aslında kuruluş zamanında can havliyle bir atak yapıyorduk, çünkü, tabiri caizse, bir avuç bile olmayan biz bireyci liberaller kolektivist fikir ve kanaat ortamında boğulmaktaydık. Bir can simidine ihtiyacımız vardı. Etraf kolektivitete ve dolayısıyla devlete tapanlarla doluydu . Kimi ahlâkı ve dini koruma ve yüceltme, kimi eşitliği sağlama ve fakirliği çözüme, kimi milleti yüceltme adına devlete tapıyordu. Herkes devletçiydi. Şaka yollu söyleyeyim, hepimiz sağcı veya solcu, ama, “elhamdülillah”, devletçiydik. Doğuştan sahip olunan, devredilmez, vazgeçilmez haklarla donanmış birey ve birey haklarıyla kesinkes sınırlı devlet fikri neredeyse kimsede yoktu. Sınıfı, milleti, ümmeti yüceltenler, kendi devletlerini en yüksek beşerî amaç olarak görenler birbiriyle yarış hâlindeydi. İlk yapılması gereken bireyci ve devletçilik karşıtı kimseler için bir entelektüel sığınak oluşturmaktı. Sonra kitaplar yayınlayıp toplantılar yaparak özellikle üniversitelerde ülkeyi ezen kolektivist akımların karşısına bir bireyci alternatif çıkarmaktı. Bunların her ikisinde de önemli ölçüde başarılı olduğumuzu zannediyorum. Bugün üniversite öğrencileri kolektivizmin herhangi bir türüne mahkum olmak zorunda değil. Okuyabilecekleri alternatif yazarlar, kitaplar ve dergiler varsa, fikir hayatımız daha dengeli hâle geldiyse, bu büyük ölçüde LDT'nin eseridir.

Şüphesiz, görev tamamlanmış değil, belki de hiçbir zaman tamamlanmayacak. Ama ilerlememiz lazım. Bu yüzden, daha yapılması gereken çok şey var. Hem yeni şeyler yapmak hem de şimdiye kadar yapılanları daha iyi yapmak gerekiyor. Burada bir iki noktanın altını çizebilirim. Genel liberal felsefe bilgisiyyle yetinmeyip uzmanlık alanlarında liberal bakışı edinmek, geliştirmek ve derinleştirmek gelecek yılların en önemli görevlerinden. Buna bir çeşit uzmanlaşma diyelim. İktisat, siyaset ve hukuk dallarında liberallerin kesin ağırlığı var, ama aynı şeyi felsefe, sosyoloji, tarih, çevre çalışmaları vb. için söyleyemeyiz. Ayrıca, liberal çizgide daha çok kitap yayımlanmalı. LDT çizgisinde politika önerileri üretme çalışması yapan think-tanklar ortaya çıkartılmalı. LDT ne yazık ki malî ve maddî anlamda tam kurumsallaşamadı, sağlam bir zemine oturamadı. Hâlâ çok sınırlı insan ve para gücüyle çalışıyor. İstanbul'da bir ofisi yok. Yeterli sayıda personel istihdam edemiyor. Projeli ve ortaklı olmayan her

faaliyetinde ciddî malî kaynak sıkıntısı yaşıyor. Orta ve uzun vadede bu sıkıntılarının aşılması lâzım.

5. LDT bir liberal fikir koalisyonu. Ağırlık merkezi klasik liberalizm olmakla beraber içinde sosyal liberal ve anarko-kapitalist kimseleri de barındırıyor. Bence böyle de kalmalı. Liberalizmin özünü korumalı ve özellikle klasik anlamda muhafazakârlaşmama ve Amerikan liberalizmine kaymama konusunda dikkatli olmalı. Bu çizgilerden etkilenmekten çok onları etkileyen olmaya çalışmalı. Bu çizgilerden birincisi Türkiye'nin toplumsal ortamının ve siyasetinin yarattığı bir tehlike. İkincisi ise akademik muhitlerden ve medyada liberal diye adlandırılan kimi illiberal kimi kısmî liberal kimselerden kaynaklanabilecek bir hatalı yönelim. LDT ilgili muhitlerde epeyce bilinen, tanınan bir kuruluş. Siyaseti fikir bazında etkilemekte de hayli başarılı. Bir fikir kulübü olarak türünün ender örneklerinden biri ve yoluna aynı şekilde devam etmeli. Asla aktivist olmamalı. Partilere karşı bağımsızlığını mutlaka korumalı. Malî bakımdan güçlenmeli ve kurumsallaşmalı. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da bütünleşmiş kolektif bir kimliği teşkil ve temsil etmemeli. Klasik anlamda bir hiyerarşik yapıya sahip olmamaya, her faaliyetini gönüllülüğe dayandırmaya devam etmeli.

6. Meslek hayatımda liberal olmak bana hep bir maliyet getirdi. Daha önce de belirtmiştim, benim akademik yükselmelerim her kademedeki sıkıntılı oldu. Bunun ana sebebi deklare edilmiş bir liberal kimliğe sahip olmamdı. Biz başlarda kitap yayınlatacak yayınevi bulmakta dahi sıkıntılar yaşadık. Çoğu zaman yalnız kaldık bulunduğumuz yerlerde. Kimilerince alaya alınmaya dahi maruz kaldık. Buna karşılık, liberal teoriye uygun hak ve özgürlük savunusu yapmamız dindar çevrelerde ve Kürtler arasında, bazen Aleviler arasında, söylediklerimize kulak kabartılmasına yol açtı, ilgi ve saygı görmemizi sağladı.

7. Liberal düşünceye her ülke gibi Türkiye'nin de ihtiyacı var. Liberalizm büyümlü bir felsefe veya her türden kişisel ve toplumsal problemin mucizevi çözümü değil. Ama liberal fikirlerin bulunmadığı bir ülkede fikir hayatı eksik ve toplumsal problemlere makul çözümler bulma kapasitesi yetersiz olur. Türkiye'de her siyasî çizginin liberalleşmeye, liberal fikirlerden yararlanmaya ihtiyacı var. Liberal fikirlere ihtiyaç LDT'ye olan ihtiyacı da canlı tutacak ve ona etkili olma fırsatı ve zemini sağlayacaktır. Dolayısıyla, LDT'nin varlığını güçlendirerek sürdürmesi LDT bünyesinde yer alan liberaller için bireysel açıdan önemli olduğu kadar Türkiye açısından da önemli.

8. LDT 200'den fazla kitap yayınlamış – yayınlamış ve *Liberal Düşünce* dergisi 16 yıl (ve Piyasa dergisi 4 yıl) içinde binden fazla makaleyi entelek-

tüel muhitlere ulaştırmış olmasına rağmen Türkçede (ve Kürtçede) liberal külliyyat hâlâ yetersiz. Kitabevlerini her dolaşmamda bunu daha iyi anlıyorum. Şimdiye kadarki çizgiyi ilerleterek klasik ve güncel liberal eserlerin çevirilerine devam edilmeli. Türkiye’de yetişen liberal akademisyenler ve fikir insanları daha fazla okuyup yazmalı ve onlardan daha çok kitap yayımlanmalı ve bunlar daha geniş çevrelere ulaştırılmalı. Medyada daha çok liberal güncel yazı yazma imkânı bulmalı. Televizyonlarda da daha çok liberal boy göstermeli. Bazı liberaller akademik hayatta ve gazetecilikte yıldızlaşmalı ve böylece ilgiyi liberal fikirlere çekmeli. LDT benzeri kuruluşlar ortaya çıkmalı ve belki de çok sayıda klasik liberal kurum arasında bir konu paylaşımı yapılmalı veya bu kendiliğinden ortaya doğmalı.